

43rd IATUL Conference UAE 2023

Zpráva ze zahraniční cesty

Mgr. Tereza Šorejsová, Bc. Klaudia Kudličková (Ústřední knihovna ČVUT)

Datum konání:	13. - 16. března 2023
Místo konání:	Zayed University Dubai (Spojené arabské emiráty) American University of Sharjah
Téma konference:	Libraries Pushing Boundaries
Prezentace:	https://docs.lib.purdue.edu/iatul/ https://zuscholars.zu.ac.ae/iatul2023/

IATUL je mezinárodní asociace univerzitních a vědeckých knihoven sdružující vedoucí pracovníky a manažery knihoven. Vytváří prostor pro výměnu názorů, rozšiřování profesních sítí a spolupráci knihoven po celém světě. Asociace působí od roku 1955, původně pod názvem International Association of Technological University Libraries. Vzhledem k vývoji v oblasti knihovnicko-informační praxe a s tím souvisejícího rozvoje členské základny došlo v roce 2014 ke změně názvu na International Association of University Libraries. Zkratka IATUL zůstala zachována.

V rámci konference byly představeny mezinárodní pracovní skupiny působící v rámci organizace IATUL, tzv. "special interest groups", které spolupracují v následujících oblastech:

- SIG ALICE (Special Interest Group for the Advancement of Library Services in Emerging Countries)
- SIG Data (Special Interest Group for Research Data Management)
- SIG IL (Special Interest Group for Information Literacy)
- SIG Space (Special Interest Group for Library Space)
- SIG Mari (Special Interest Group for Metrics and Research Impact)

ÚK ČVUT je členem organizace IATUL od roku 2001. Je také zapojeno do pracovní skupiny SIG Mari.

Konferenci zahájil výkonný ředitel britské knihovnické a informační asociace CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) **Nick Poole** přednáškou na téma **Enduring purpose, perpetual evolution**. Ve své přednášce se dotkl témat jako je *slow librarianship* (přístup, který se soustředí na kvalitu poskytovaných informačních služeb, a nikoli na rychlost a jejich počet, klade důraz na udržitelnost a zdraví pracovního prostředí a podporuje životní rovnováhu pracovníků v knihovnách, vznikl jako reakce na rostoucí tlak na produktivitu nejen v akademickém prostředí), nebo *nových forem gramotností*, kromě informační také zdravotní, digitální, datové nebo gramotnosti v oblasti algoritmů. Hlavně se však věnoval vlivu umělé inteligence, strojového učení a robotiky na informační profesí.

Opíral se o výzkumnou zprávu, kterou si CILIP nechal již v roce 2021 vypracovat – The impact of AI, machine learning, automation and robotics on the information profession¹. Nick zdůrazňuje, že pro informační pracovníky je zde obrovská příležitost umístit se do centra tohoto procesu a stát se důvěryhodnými odborníky, kteří nabízejí podporu zaměstnavatelům všech sektorů a umožňují uživatelům přístup k důvěryhodným informacím. Výzkum ukazuje, že existující etická základna informačních profesí je dobře přizpůsobena k řešení etických otázek týkajících se AI, strojového učení, automatizace a robotiky.

Knihovnictví vnímá jako kontinuální proces (library = process, evolution, adaptation), jehož úkolem je uspokojit základní potřeby lidí všech společností a kultur pro strukturovaný přístup k důvěryhodným informacím. Důraz by měl být kladen na etiku práce s informacemi a znalost fondů v naší péči, povahu informací a potřeby našich uživatelů. Věří, že tato zaměření nám umožní procházet nejen současnou technologickou změnou, ale i změnami budoucími. Naše instituce se budou rozvíjet díky poskytovaným nadstavbovým službám, a nejen kvůli budovaným fondům. Nejsme definováni tím, kde nebo s jakými materiály pracujeme, ale společným souborem hodnot a základní vírou v integritu informací a práva uživatelů na informace.

Trendy v současné technologické situaci se zabývaly mj. další dvě hlavní přednášky. Věnovaly se především fenoménu umělé inteligence v knihovnách a inovacím. Jejich autory byli **Sallyann Della Casa** – zakladatelka a ředitelka společnosti GLEAC, a **Aaron Tay** – analytický manažer knihovny v Singapore Management University.

Hlavní otázkou inovativnosti knihoven byla “Are you interested or are you ready?”. Knihovníci byly vyzváni k diskusím a dalším tvůrčím cvičením. Zdůrazňovala se zde myšlenka, že jsme to my, kdo může podporovat a utvářet změny ve prospěch naší instituce. Byl představen model ERRC – eliminovat, redukovat, vytvářet a zvyšovat, který má pomoci v procesu změny směrem k inovacím.

Dalším trendem byl vývoj nástrojů umělé inteligence v knihovnách, zejména generativní umělé inteligence. Tomuto tématu, se mimo jiných, věnoval Aaron Tay, který se pokusil nahlédnout do blízké budoucnosti. Jeho pohled byl optimistický, ale v přednášce upozornil i na limity, které s sebou tato změna nese, např. fake news, halucinace AI nebo generování odpovědí s chybami, které souvisí s fungováním LLM (Large Language Model). Za důležité závěry považujeme, že generativní AI vzhledem ke svým omezením pravděpodobně nebude budoucností vyhledávání, alespoň ne sama o sobě. Bude však do vyhledávání zahrnuta, a proto bude nutné pro informační specialisty naučit se s touto technologií správně pracovat.

Univerzita v Miami představila příklad konkrétního využití umělé inteligence a strojového učení v knihovnické činnosti v rámci svého příspěvku **From scratch to launch; Leveraging University of Miami Libraries’ Research Information Management System to Cultivate University-wide Partnerships and Support Faculty Research Dissemination and Impact**. Společně s několika dalšími americkými univerzitami se stala v roce 2018 partnerem společnosti ExLibris v rámci programu "early adopters" a jako první nasadila informační systém Esploro pro správu výzkumných informací v cloudu, což je jeden z nejnovějších komerčních systémů v této oblasti. Esploro byl představen jako hub, kde se vytváří a využívá kolekce (repozitář) různých typů vědeckých výstupů, které jsou spojeny s konkrétní institucí. Systém umožňuje vytvořit přesnou a komplexní reprezentaci vědeckých výstupů pomocí automatického zachycování a zpracování těchto výstupů s využitím umělé inteligence a algoritmů strojového učení. Author Matching Algorithm se učí, jak správně přiřadit vědcům jejich publikační výstupy tím, že zohledňuje různé identifikační údaje z profilu vědce a jeho publikací ve srovnání s dostupnými záznamy v Centrálním indexu Ex Libris (CDI). Cílem je automatizovat procesy aktualizace profilů vědců. Aby se umělá inteligence mohla průběžně učit, je důležité zapojit lidi a poskytnout

¹ <https://www.cilip.org.uk/page/researchreport>

systemu dostatek tagovaných dat. Esploro integruje univerzitní personální systém, různé citační databáze (WOS, Scopus, Dimensions, Academic Analytics, Pivot, ORCID) a nástroje pro data a analýzy (Power Bi & Power Query). Předmětoví knihovníci hrají důležitou roli v počáteční fázi, kdy spravují celou kolekci a pomáhají Esploru se učit tím, že opravují chyby. Stali se v podstatě datovými kurátory.

Scholarship@Miami se tak stalo sbírkou kvalitně zpracovaných vědeckých výstupů, kterou vede univerzitní knihovna. Metadata, včetně dat o udělených grantech, jsou dále integrována do různých vyhledávacích univerzitních portálů. Univerzita má k dispozici celou škálu reportů a analytik, např. publikační analýzy podle oborů, OA publikace aj., které knihovna využila k podpoře rozhodování ohledně transformačních smluv a smluv o otevřeném přístupu nabízenými nakladateli.

Kromě generativní umělé inteligence se konference zabývala i dalšími trendy, jako je *digitální storytelling* spojený s tvorbou videí. Zdůrazněn byl dopad na emoce příjemce, správné načasování, délku videa a jeho propagace. Zmíněna byla také technologie *ASMR* (Autonomous sensory meridian response), která může sloužit nejen jako nástroj pro relaxaci a soustředění, ale také jako propagační nástroj knihovny. Mezi propagační platformy byl zařazen i TikTok, který byl velmi dobře hodnocen, nicméně v souvislosti s touto sociální sítí. V ČR bylo na tuto sociální síť vydáno varování Národního úřadu pro kybernetickou bezpečnost v ČR. Facebook a Instagram stále patří k nejpoblárnějším způsobům propagace na sociálních sítích.

Inspirativní přednášku, jak se postavit k novým výzvám, přednesla Shali Zhang z Auburn University v Alabamě, která přišla se zajímavou myšlenkou, že knihovny jsou místem pro lidi, ne pro knihy – **Deliver new services at research libraries in post-pandemic times**. V roce 2020 vzniklo v její knihovně oddělení pro podporu výzkumu, které se zaměřuje na poskytování specifických služeb a zdrojů pro výzkumné aktivity. Toto oddělení funguje jako prostředník mezi vědci a knihovnou, která nabízí odborné poradenství a školení v oblasti nových technologií a virtuálního vzdělávání. K určitým změnám nahrála i pandemie covidu-19, kdy během uzavření zrekonstruovali částí prostor knihovny. Nové prostory poskytují cílenou podporu pro výzkum a výuku. V současné době zde probíhá sedm programů²:

- DataSpace Adobe Creative Space (práce s Excel, Python, PowerBI aj.)
- MakerSpace AR/VR Space
- Půjčovna technologií
- Audio Studio
- Digitální nástěnná obrazovka

Bylo zajímavé, že knihovna najímá studenty z vyšších ročníků, aby poskytovali konzultace a poradenství ostatním studentům např. v oblasti datové analýzy nebo programování. Je tak možné zajistit služby, na které by jinak neměli kapacitu. Knihovna tak umožňuje vzájemnou spolupráci a výměnu znalostí mezi studenty různých studijních oborů. Moderní knihovny se tak stávají více než jen pasivními správci informačních fondů. S rozvojem technologií a digitálních zdrojů se knihovníci se mohou stát *information leaders*.

V oblasti *informačního vzdělávání* probíhala diskuse ohledně způsobu zapojení knihoven do výuky a využívání vzdělávacích nástrojů. Současným trendem je stále e-learning. V současné době se řeší projekt SIG IL – Liberating Information Literacy, který se zabývá koncepcí informační gramotnosti.

Jeden z bloků konference byl věnovaný *leadershipu v knihovnách*. Hlavním trendem v této oblasti bylo vytvoření pracovního prostředí, kde panuje vzájemná komunikace, pečlivost a motivace.

² <https://www.youtube.com/watch?v=OK-WBYYhfJQ>

Hned několik příspěvků skloňovalo termín *open access*. Téma, které v Evropě považujeme za dobře podchycené a etablované, je z perspektivy arabského poloostrova nahlíženo v jiném světle. To, co máme dávno vyřešené a často už považujeme za samozřejmé, se může pro jiné státy jevit stále jako zásadní problém při prosazování myšlenek OA. Bylo velmi zajímavé a obzory rozšiřující sledovat tuto tematiku jinou optikou, než jsme v Evropě zvyklí.

Byla představena místní nezisková organizace (F.O.R.M.), která se snaží podporovat výzkumné knihovny v regionu při vytváření a zavádění politik a postupů otevřené vědy (**Planning for Open: How the 'Forum for Open Research in MENA' is supporting the region's research libraries**).

Postoj vědecké komunity v Indii k otevřenému recenznímu řízení časopisů indexovaných v DOAJ byl prezentován v příspěvku **Attitude toward open peer review of DOAJ indexed journals with reference to India**.

Důležité pro podporu otevřeného přístupu je mj. postoj vedoucích disertačních prací. V Jihoafrické republice mají bohužel časopisy s otevřeným přístupem špatnou pověst a vedoucí disertací nepodporují své studenty, aby v nich publikovali (**PhD supervisors bad rap of Open Access Journals**). Situace v EU je odlišná, protože zde existuje tlak na publikování v režimu OA již u subjektů, které financují výzkum.

Stanovisko k OA z pohledu univerzitního archivu byl předneseno v příspěvku **Zayed university Library, Open Access and the Place of the University Archives in a Dynamic Academic Library Set-up**. Na rozdíl od univerzitních knihoven univerzitní archivy upřednostňují autorizovaný přístup ke svým sbírkám. Důvodem je mj. ochrana utajovaných informací, soukromí a osobních údajů, vymáhání autorských práv, dodržování dohod s dárci, dodržování zápůjčních a výpůjčních smluv, dodržování soudních příkazů a zajištění národní bezpečnosti.

Warsaw University of Life Sciences plánuje modernizovat svou tradiční knihovnu a přeměnit ji na moderní centrum znalostí. Kromě tradičních funkcí knihovny, plánují zařadit do svého portfolia informačních zdrojů moderní prvky a zdroje, jako jsou vědecká data a Open Access publikace. Tento krok je součástí jejich strategického plánu, který má knihovnu přetvořit v důležité místo pro uchování a sdílení znalostí. Univerzita také pořádá týdenní akce s názvem "Science Week", které zahrnují přednášky, prezentace, workshopy a další aktivity. V rámci těchto akcí se řeší např. citační databáze, OA publikace a publikování, sociální sítě, identifikátory digitálních objektů (PID). V prvním roce se akce zúčastnilo 150 lidí a v dalších letech se plánují opakovat. Hlavní výzvou pro knihovnu je evoluce uživatelských návyků a potřeb, na které musí být knihovna připravena a reagovat na ně.

Velmi zajímavý byl také doprovodný program konference. Přímo v Dubaji jsme navštívili **Knihovnu Mohammeda bin Rašída**, která byla otevřena v létě 2022. Tvar stavby některým připomíná otevřenou knihu, ale skutečnou inspirací byl tradiční dřevěný stojan na knihy s náboženskou tematikou, který používali nejen muslimové, ale také hindové, sikhové nebo východní křesťané.

V hlavním konferenčním sále knihovny se konala **panelová diskuse Literacy, Libraries, and a Love of Reading: The ongoing development of cultural initiatives in the UAE**. O čtenářství, lásce ke knihám a knihovnách spolu diskutovalo několik inspirativních žen – zakladatelka řetězce knihkupectví v Emirátech, ředitelka emirátského literárního festivalu a vedoucí oddělení služeb Knihovny Mohammeda bin Rašída. Společnost SAE prošla za posledních 50 let neuvěřitelnou proměnou, a právě podpora vzdělanosti a čtenářské gramotnosti má na této proměně významný podíl.

V sousedním emirátu Šardžá jsme navštívili **House of Wisdom** – úžasnou stavbu z dílny britského studia Foster and Partners, jež stojí uprostřed Arabské pouště. Budova je postavena tak, že denní světlo se dostane do všech koutů knihovny, přitom, ale na knihy nikdy v průběhu dne nesvítí přímé sluneční světlo. Knihovna byla otevřena v roce 2019, kdy se Šardžá stala Světovým hlavním městem knihy (UNESCO World Book Capital). Jde o více než jen veřejnou knihovnu, záměrem je, aby se stala

hubem/sociální platformou pro učení podporovanou inovacemi a technologiemi. Chce být střediskem kultury, vzdělání, umění a vědeckých objevů, které budou navštěvovat celé rodiny.

Konference se zúčastnili knihovníci a informační specialisté z celého světa (87 univerzit), velké zastoupení měla Asie a Afrika, překvapivě malé naopak Evropa. Vzhledem k různorodosti rozvoje v jednotlivých zastoupených zemích byly v přednáškách patrné rozdíly v novosti řešených témat a trendů. I tak byly ale přínosné, člověk byl vlastně donucen vystoupit nejen z knihovnické, ale také z kulturní bubliny a uvědomit si, že ne v každé zemi je např. přístup k internetu 24/7 samozřejmostí. Honosné prostory moderních emirátských budov se svým technologickým vybavením nebo infrastruktura celého města byly o to větším kontrastem.

Závěrečnou řeč na konferenci přednesla princezna **Bodour Al Qasimi**, prezidentka American University of Sharjah a zakladatelka vydavatelství dětských knih Kalimat. Dle ní knihovny aktuálně čelí výzvě, aby si udržely svou důležitost a užitečnost pro komunity, kterým slouží, aniž by zanedbávaly svůj hlavní cíl – poskytovat přístup k četbě a vzdělanosti. Je přesvědčena, že spolupráce mezi všemi aktéry, kteří pracují s knihami (vydavatelé, autoři, knihovny, učitelé) je klíčem k úspěšnému řešení této výzvy. Posouvání hranic v duchu otevřené komunikace a solidarity je ku prospěchu všech, zejména pak dětí a studentů.